

M. V. FRUNZE ÉS A KORSZERŰ SZOVJET HADTUDOMÁNY

Írta: Lóránt Imre vezérőrnagy

A szovjet hadtudomány élenjáró szerepének ténye manapság már annyira közismert, hogy ehhez képest egy kissé háttérbe szorult azon személyeknek munkássága, akik életművükkel nagymértékben járultak hozzá ennek a nagyszerű alkotásnak kialakulásához.

E személyekhez kell sorolni Frunzét is, aki nem mindennapi tehetségét teljesen ennek az ügynek szolgálatába állította. Születésének 76. évfordulója alkalmából ezzel a szerény tanulmánnyal kívánunk adózni emlékének, amely hadvezéri művészetének tárgyalása mellett katonai tudóskénti tevékenységének értékelését, a korszerű szovjet hadtudomány és hadművészet kialakításában játszott szerepének és helyének meghatározását tűzte ki céljául.

* * *

Az 1918—1920-as polgárháború egyik legnagyobb és leg-sikeresebb hadvezére, kiváló katonai teoretikus és szervező, a hadtudomány kitűnő szakértője: Mihail Vasziljevics Frunze 1885. január 21-én katonai felcser fiaként látta meg a napvilágot.

Életének kezdeti szakasza nem sokban különbözött azon századeleji hivatásos forradalmár bolsevikok életétől, akiket nemcsak osztály-hovatartozandóságuk és érzelmeik, de a marxizmus eszméinek kristálytisztá logikája és fényes igazságai korán megragadtak s egy életre eljegyezték őket a munkásmozgalom számára. Tanulás és munka, gyűlések, sztrájkok, bátor személyi helytállás, börtön és száműzetés, sőt két ízben halálos ítélet is; ezek a fiatal Frunze életének főbb jellemzői.

Legfeljebb a szokásosnál nagyobb és kiapadhatatlan érdeklődés katonai kérdések iránt, a hadügy állandó és szívós tanulmányozása, nagy szeretet és vonzódás e problémákhoz és kimagasló, veleszületett, katonai intelligencia volt az, amivel — hadügyi kérdésekben — Frunze forradalmár társai között is kitűnt.

A katonai dolgok iránt már kora gyermekkorában éppúgy érdeklődött, mint Szuvorov. Kisfiúként is főleg háborúkról, hadvezérekről és győzelmeikről, népi hősök nagy tetteiről olvasott. A gimnáziumi olvasmányok, az orosz klasszikusok írásai pedig örömtelenül élő népe szeretetét gyűjtötták lángra szívében, amely azzal a vággyal párosult, hogy harcoljon a szabadságért, az elnyomás ellen.

Ilyen volt Frunze gondolkodása akkor, amikor Pétervárott a Politechnikai Intézet hallgatója lett. Rövidesen tájékozódott a különböző forradalmi irányzatok célkitűzései között. Pontos helyzetelemzését és kitűnő forradalmi ösztönét jellemzi, hogy 1904-ben a bolsevik párt tagja lett. Mély benyomást gyakoroltak rá Gorkij szavai, aki első találkozásuk alkalmával azt mondta: „*Szobai beszélgetésekkel természetesen nem lehet győzelmet aratni!*” — Ez a megállapítás megvilágította előtte a harc módszereit. — „*A kocka eldőlt. Atléptem a Rubikont!*” — írta meg döntését anyjának.

Húszéves korában a párt Ivanovo-Voznyeszszkbe küldte agitációs és szervező munkára. A cári Oroszország ezen városában kiáltóak voltak a társadalmi ellentétek. Ilyen körülmények között magától értetődő volt a forradalmi szellem terjedése. Frunze teljes erővel munkába vetette magát. Nemsokára ki is robbant az ivanovó-voznyszszki híres sztrájk, amelyben a történelemben először választottak szovjeteket. E munkabeszüntetés 3 hónapos időtartamával nagy erkölcsi győzelmet aratott s a követelések teljesítése terén is hozott eredményeket.

Ivanovó-Voznyeszszk után Frunze forradalmi pályafutásának következő állomása Suja városa, ahol a forradalmi légkör ugyancsak megvolt, de a vezető erő: a pártszervezet mindössze 17 tagból állott. Frunze munkája nyomán a kis mag hamarosan fejlődésnek indult. Politikai tevékenysége rövidesen katonáival párosult: megkezdte az erre a feladatra legalkalmasabbnak látszó munkások katonai kiképzését. A harci osztagok száma hamarosan akkora lett, hogy már nem is jutott mindenkinek az oda csempészett fegyverekből és lőszeremből. Mihail Vasziljevics ekkor megindította a töltény- és lövedékgyártást, úgyhogy a sujai munkások nemsokára saját gyárt-

mányú gránátokkal és golyókkal tüzelhettek a kozákokra. 1905 októberében rövid időre letartóztatták. Szabadulása után haladéktalanul tovább folytatta tevékenységét. Elérkezett 1905 decembere. A moszkvai fegyveres felkelésben a sujai munkások a Frunze által szervezett és vezetett munkásosztagban hősiesen harcoltak. A felkelés leverése után újjászervezte a munkások kiképzését a további harcokra.

A polgári demokratikus forradalom veresége után, a fokozódó rendőri üldözések miatt nehezebbé váltott a munka. 1907. március 24-én a rendőrség Frunzét letartóztatta. Megfelelő jogi alap nélkül halálra ítélték. Hónapokig élt az akasztófa árnyékában, míg védői nagy nehezen kieszközölték az ítélet megváltoztatását. A cári Ohrana azonban addig erőlködött, amíg sikerült újabb törvénytelen halálos ítéletet kikényszerítenie a bíróságból. A második ítélet azonban — a közvélemény nyomására — 10 évi fegyházra változtatták át. De ebből Frunze csak 4 esztendőt töltött le, 1914 tavaszán fegyházbüntetés helyett Szibériába száműzték.

A száműzetés ideje alatt ismét fokozottabban foglalkozott kedvenc témájával: a hadüggyel. Ezen szenvedélye közvetlen aktualitást nyert az I. világháború kitörésével. A hadműveletek menetét feszült figyelemmel kísérte. Száműzött társainak gyakran számolt be a hadviselő felek helyzetéről, ismertette felszerelésüket, szervezésüket. Gyakran keltett feltűnést stratégiai és taktikai tájékozottságával, s azzal, hogy a helyzet megítéléséből levont, sokszor meglepő következtetéseit az események túlnyomó többségükben igazolták. Tevékenysége emellett nemcsak tájékoztató — ismertető jellegű volt, hanem okfejtő, magyarázó módszerével forradalmi katonai káderek kiképzésére is irányult.

Ez Frunze elvi álláspontjából logikusan következett. Bár rendszeres és közvetlen kapcsolata ebben az időben a pártközponttal nem volt, — már a háború kitörésekor a saját burzsoázia vereségére való törekvés elvének alapján állott.

„Azt kérditek — írja 1915 januárjában kelt levelében —, mi az én egyéni véleményem a háborúról és milyen álláspontot foglalnak el vele kapcsolatosan a szocialisták? ... *Ami a jelen háborút illeti, az orosz szocialisták — véleményem szerint — semmilyen szempontból sem foglalhatnak állást a háborúban való tevékeny részvételünk mellett. Ez elvileg sem engedhető meg és gyakorlatilag is elképzelhetetlen. Íme: ez az én nézetem.* Általában elég derülátóan ítélem meg a helyzetet. *A háborús lelkesedés hamarosan kialszik, felszínre kerül éle-*

tünk valamennyi régi beteg kérdése, mivel a háború csupán kiélezi ezeket — s akkor majd újra forr a munka.”

Forradalmi katonai tevékenysége újból magára hívta a cári titkosrendőrség figyelmét. 1915 júliusában letartóztatták, de Irkutszkba menet sikerült megszöknie. Rövidesen ismét forradalmi munkába fogott, végül a párt utasítását teljesítve álneven a frontra utazott.

Statisztikusi állást vállalt a zemsztvó szövetség nyugati frontbizottságánál, amely szerv a hadsereg ellátásával foglalkozott. Ez a beosztás ugyanis módot adott számára a különböző csapattestek közötti szabad mozgásra s ezzel együtt: bolsevik szervezetek létrehozására, agitációra és propagandára. Tevékenységére a cári elhárító szervezet felfigyelt, de mire megtorló intézkedéseket léptethetett volna életbe, megkezdődött a Februári Forradalom.

Frunze — forradalmi tevékenysége mellett — tovább folytatta katonai tanulmányait, mert meg volt győződve róla, hogy rövidesen könyörtelen fegyveres harcra kerül a sor. A Kornjilov-féle ellenforradalmi felkelés leverését már — mint a minszki körlet forradalmi haderőinek törzsfőnöke — nagymértékben elősegítette. Aztán Sujába utazott, hogy a párt utasítására felkelést szervezzen a hatalom átvétele céljából. Harcra azonban itt nem került sor, mert a pétervári forradalom hírére puskalövés nélkül ment át a hatalom a szovjetek kezébe.

Mikor a moszkvai harcok fellángoltak, Frunze — helyszíni tájékozódás után, a felkelők segítségére vitte sujai vörösgárdistákból és forradalmi katonákból álló 2000 főnyi harci osztagát, amivel a moszkvai ellenforradalom egyik utolsó fészkrét sikerült felszámolnia.

A forradalom győzelme után rövid ideig a párt „békés” munkára használta Frunze kiváló szervező tehetségét.

Hamarosan azonban újból szükség lett Frunze katonai képességeire. A német imperialisták a megkötött békeszerződés ellenére tovább folytatták támadásukat, japánok szálltak partra Vlagyivosztokban, s a belső ellenség sem maradt vesztég. A „baloldali” eszerek Moszkvában, angol diplomaták Jaroszlavban szerveztek lázadást. Mindkettő leverésében Frunzénak jelentős szerep jutott. E harcokban kitűnt rettenthetetlenségével, legendás személyi bátorságával.

Ám a meglévő — maroknyinak tekinthető — erő minden hősiessége és önfeláldozása mellett sem lehetett elég a fiatal Szovjet Köztársaság megvédésére. Frunze és más bolsevik ka-

tonai szakértők jól látták, a meglévő háborútól fáradt hadseregre ezt a fontos feladatot bízni nem szabad.

„Kivezető út csak egy van: haladéktalanul és erélyesen meg kell szerveznünk fegyveres erőinket. Mindaddig, amíg Szovjetország meg nem teremti fegyveres erőit, bármely rabló könnyű és gazdag zsákmánya lesz. Meg kell értenünk, hogy ettől a veszélytől nem mentenek meg bennünket semmiféle békeszerződések, nem ment meg semmiféle engedékenység és békeszeretet. Erősnek kell lennünk, hogy tartsanak tőlünk.”¹ — írta 1918. áprilisában.

1918 augusztusában Frunzét a jaroszlavlai körzet katonai biztosává nevezték ki.

Tulajdonképpen ez az az időpont, amelytől kezdve Frunze egész tehetségét, kitűnő szervezői képességét, katonai kérdésekben való rendkívüli tájékozottságát, elméleti hadtudományi ismereteit, tapasztalatát és alkotó forradalmi hadügyi zsenijét a Vörös Hadsereg megszervezése, kiképzése, harckészültsége, minden szükségessé váló ellátása ügyének szolgálatába állította. Sokrétű katonai tehetsége virágzásnak indult. Foglalkozott a fegyveres erők újjászervezésével, a korszerű háború jellegének megfelelő hadtudományi kérdésekkel és nem utolsósorban a hadműveletek irányításának problémáival. Ez annyival is inkább szükséges volt, mert a jaroszlavlai katonai körzethez ebben az időben 8 kormányzóság tartozott és a körzet nagyon fontos stratégiai irányban feküdt.

Hamarosan teljesült Frunzénak az a vágya, hogy ne csak mint tehetséges katonai teoretikus és kiváló szervező, hanem mint csapatparancsnok, közvetlenül is részt vehessen a fiatal szovjetállam nagyszámú és állig felfegyverzett ellenségei elleni harcban. 1918 decemberében a párt és a kormány őt nevezte ki a Keleti Front Déli Hadseregcsoportjának parancsnokává.

Az arcvonalban töltött szolgálata alatt különösen megmutatkozott Frunze rendkívüli tehetsége. Elméleti tájékozottsága, s a csapatok vezetésében megnyilvánuló parancsnoki képessége rövidesen nagy tekintélyt szerzett számára. Még a régi, nagy szakképzettségű cári szakértők is elismeréssel adóztak zsenialitásának. Helyettese: F. F. Novickij cári tábornok, aki igen jó szakértő volt, így nyilatkozott róla:

„Mihail Vasziljevics egyszerre magas, hadseregparancsnoki beosztásba került, amelyet azelőtt a katonai pályafutás betetőzéseként értek el. De ő katonai szolgálatának első napjaitól

¹ Frunze: Válogatott Művek. I. 66. old.: „Oroszország és a Távols-Kelet.”

kezdve a szó szoros értelmében ragyogóan végezte katonai munkáját, a hadtudomány szabályai és törvényei szerint.”

Már kinevezése első napjaiban igen nagy fontosságú és bonyolult feladatot kellett megoldania. Hadseregcsoportjához a 4. hadsereg és turkesztáni csapatok tartoztak. Ezekből kellett rövidesen ütőképes hadműveleti magasabbegységet szerveznie, azaz olyan adottságok között felállítani új ezredeket és hadosztályokat, amikor egyidejűleg hadműveleti feladatokat is kell megoldani.

Emellett a körülmények, amelyek között dolgoznia kellett, szintén igen nehezek voltak. A kezébe kapott alakulatok harc-készültsége gyenge volt. Az ellátás a kulákok szabotázsa miatt hiányos. Részen ennek következtében, a fegyelem alacsony színvonalon állott, nemcsak a katonák, de inítt-amott a parancsnokok körében is. Emellett óriási káderhiányokkal küszködtek.

Frunze nem torpant meg a százféle baj láttán, hanem halatlan energiával, szívós akarattal — és ha kellett —, kemény kézzel fogott hozzá azok orvoslásához. Nagy segítségére volt a munkában *türelme*, az a tulajdonsága, ahogy az *emberekkel bánni tudott*, a *bizalom*, amelyet előlegezett nekik, a *hit*, amelyet beléjük öntött, s az a képessége, amellyel a *közhangulatot jó irányba tudta terelni*.

Sok helyütt *személyesen tájékozódott a csapatok helyzetéről, állapotáról, körülményeiről*, és pedig *az első állásokban levő katonáknál*. A *felfedett hiányok megszüntetése, panaszok orvoslása tárgyában haladéktalanul intézkedett*.

A jaroszlavlai körzeti Népbiztossággal való együttműködésben rövid idő alatt megoldotta az elszállásolásra, lovakkal, fogatokkal való feltöltésre, valamint az élelmiszerral, takarmánnyal való ellátásra vonatkozó problémákat.

Megfelelő mennyiségű hadianyag kiadásával és a rendszeres kiképzés megindításával növekedett a harckészültség színvonala is.

Már ekkor igen nagy súlyt helyezett a *fegyelem megsziárdítására* s magas színvonalú, *öntudatos fegyelem kialakítására*. Szóban forgó időben a fegyelem állapota nagyon laza volt. Előfordult a parancs nem teljesítés, egyéni elgondolások érvényesítése, sőt egyik ezredben — az eszerek lázításának következtében — megölték a parancsnokot és politikai biztost.

A súlyos fegyelmi helyzetnek több oka is volt.

A Vörös Hadsereg — nem kis részben — a volt cári hadsereg maradványaiból alakult meg. Közismert, hogy egyetlen

háború sem hat előnyösen a fegyelmi helyzet alakulására, semmilyen hadseregben sem. Nyilvánvaló, hogy a cári hadsereg részvétele 1914-től 1917-ig az I. világháborúban, szintén nem szilárdította a hadsereg fegyelmi állapotát, hanem lazította. Annival is inkább így volt ez, mert az egykori cári hadseregben dívó ostoba és kegyetlen drill felháborította a katonákat, akik nemcsak a fegyelemnek ilyen „módszerét”, hanem — a fegyelmező eszközökön keresztül — *magát a fegyelmet és rendet is meggyűlölték.*

Hozzájárult ehhez még az is, hogy a világháború alatt a bolsevikok felhasználták — és természetesen az adott körülmények között feltétlenül célszerűen és helyesen — a cári drill „fegyelem” kigúnyolásának eszközét is a katonatömegek megnyerésére a politikai cél: a cárizmus vereségének és bukásának elérése érdekében. Az egyszerű vöröskatonák egy része pedig nem mindjárt és nem teljes mértékben értette meg a változott politikai körülményeket és ez nehezítette a fegyelem helyreállítását.

Nehezítette a helyzetet az is, hogy maguk a párttag vöröskatonák, vörösgárdisták nem látták mindig tisztán a párt és a hadsereg viszonyának belső kérdéseiben. Frunze ír egy esetről, amikor egy parancsnok, akinek alegysége menetben nagyon széthúzódott, mérgében — kétségtelenül helytelenül — kiabálva és káromkodva próbálta a rendet helyreállítani. A parancsnokot a katonák pártszervezetük elé állították, amely megrögtta a parancsnokot... De sokszor nemcsak a vöröskatonák és parancsnokok körében, hanem más, egyébként feltétlenül, becsületos, jó szándékú és más kérdésben tisztán látó elvtársaknál sem talált nagy megértésre a fegyelem megszilárdítására irányuló törekvés.

Erre mutat az az utalás, amelyet Frunze „*A hadügy időszerei*” c. tanulmányában eszközöl:

... „olyan megjegyzéseket hallani, hogy túlságosan magas követelményeket támasztunk fegyelmi téren, olyasmivel bajlódunk, amit korábban nem tartottunk fontosnak, egyszóval, teljesen »belegabalyodtunk« ebbe a kérdésbe. Egyes elvtársak hajlamosak ebben a szükségtelen drill, szörszálhasogató kicsinyesség, a kötekedés stb. megnyilvánulását látni. Ez a megítélés merőben helytelen. Amíg a munkás-paraszt állam és a Vörös Hadsereg létezik, nálunk sincs és nem is lesz semmi olyasmi, ami a régi cári drillre emlékeztetne. Mi kemény forradalmi rendet követelünk, hogy minden parancsnok és politikai munkás, minden vöröskatonára életére, munkájára, sőt

külső magatartására is ez a mélyen átérzett, szilárd, forradalmi fegyelem nyomja rá bélyegét. Éppen ezért nemcsak a kiképzés tartalmi követelményeire fektettünk súlyt, hanem a külsőségekre is figyelmet fordítunk, mert a külső mindig a belső tartalom visszatükröződése... a fegyelem meghonosodásának első feltétele: *a parancsnok szolgálati tekintélye. Tőle alapos ismeretet követelünk, nemcsak az iskolában kell képeznie magát, hanem azon kívül is.* A legkisebb lemaradás, katonai ismeretei fejlesztésének elhanyagolása hamarosan arra vezet, hogy mindenben elmarad és elveszti szolgálati tekintélyét, anélkül pedig nem lehet nevelni az egységet, a fegyelem pedig elfajul s a külső drill torz formáivá alakul át. ... Szemet szúrt nekem maguknak a parancsnokoknak a fegyelmezetlensége. Az alaki fegyelem majdnem teljesen hiányzik, vagy mindenesetre nagyon gyenge. A parancsnoki karnál lépten-nyomon nemtörődomségbe és lomposágba ütközünk, fegyelem és kellő komolyság alig tapasztalható, a sorban nemcsak a katonák beszélgetnek és mozognak, hanem a parancsnokok is. Ha pedig sorban és rendben ilyen a fegyelem, akkor majdnem biztosan elmondhatjuk, hogy más tekintetben sem jobb. ... A szabályzatok követelményeinek »kényelmes« és »tottyogó« végrehajtása biztos út a vereséghez. Éppen ezért mindenki, aki a harc kiképzés követelményeit a régi cári hadsereg lélektelen drilljével azonosítja, vagy semmit sem ért a katonai dolgokhoz, vagy egyszerűen ellenség és áruló, aki tudatosan a Vörös Hadsereg harci erejének gyöngítésén dolgozik.”²

A fegyelem kérdéseinek taglalása egyébként igen sok helyen merül fel Frunze későbbi műveiben, ami már egymagában mutatja, hogy felismerve a kérdés fontosságát, milyen nagy jelentőséget tulajdonít neki. Helyesen látja meg a belső öntudatos és külső — alaki fegyelem egymáshoz való viszonyát és pontosan értékeli azok belső tartalmát is. A „*Lenin és a Vörös Hadsereg*” című cikkben ezeket írja:

„A tapasztalat azt mutatja, hogy nem minden katonai vezető értelmetti helyesen a fegyelmet, gyakran előfordul, hogy az alaki fegyelmet, a katonás testtartást, a külső rendet valami ártalmas, nem forradalmi és szükségtelen dolognak tekintik. Ez teljes képtelenség. A belső tudatos fegyelemnek a külső rendben is feltétlenül meg kell nyilvánulnia. Erre a rendre nemcsak törekednünk kell és itt egyenesen elkerülhetetlenek a súlykolásnak és az adminisztratív nyomásnak bizonyos ele-

² Frunze: Válogatott Művek, II. 302—304. old.: „A hadügy időszerű kérdései.”

mei. A »sulykolás« szó sokak előtt szörnyűnek tűnik, de ebben jó adag előítélet van. Úton-útfélen azt kell tapasztalnunk, hogy hiányzik a szükséges alaki fegyelem, márpedig annak feltétlenül meg kell lennie. A lenini felfogás nem arra tanít, hogy a fegyelem szükséges külső elemeit hanyagoljuk, hanem hogy ne ezeket a külső elemeket tekintsük a fegyelem *alapjának*.³

Úgy látszik a fegyelem kérdésében nemcsak a „baloldali” túlzókkal és anarchistákkal, hanem az elnéző, liberális parancsnokokkal és politikai munkásokkal, a kizárólag meggyőzés eszközeivel dolgozó katonai vezetőkkel is sokat kellett vitatkoznia addig, amíg a meggyőzés és kényszer dialektikus egységének rendszerét meg tudta értetni velük.

Erre enged következtetni „*A hadsereg fejlesztés eredményei*” című tanulmány, amelynek idevágó része a következőképpen hangzik:

„Az egyik legsúlyosabb hiba az, hogy a parancsnokok és politikai munkások egy része helytelen nézeteket vall a nevelési módszerekről és magáról a »fegyelem« fogalmáról. Több csapatnál (különösen a területi alakulatoknál) a parancsnoki és politikai állomány tagjai nem elég elvhűen bánnak a vöröskatonákkal. Sok esetben ahelyett, hogy keményen és határozottan megkövetelnék a szolgálati kötelmek teljesítését, elvtelenül »hizelegnek« neki, ezzel akarván fitogtatni nagyszerű »demokratizmusukat«. Az ilyenfajta »demokratizmus« Vörös Hadseregünk fegyelmét alapjaiban ássa alá. A parancs — parancs. A parancs végrehajtására való nógatás és rábeszélés önmagában is durva fegyelemsértés.”⁴

Természetesen nemcsak kényszerrel harcolt a fegyelem megszilárdításáért, sőt. Egy másik tanulmányában — az „*Egységes katonai doktrína*” címűben — választ ad a fegyelem fenntartásának módszereire és nyilatkozik a kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozóan is:

„Mivel tartjuk fenn a fegyelmet? Elsősorban a vöröskatonai tömegek legfejlettebb csoportjainak, kommunista sejtjeinek, politikai munkásainak és parancsnokainak öntudatos voltával, kitartásával, a forradalom iránti odaadásával, hősiességével, és önfeláldozásával. Másodsorban a parancsnokoknak azzal a művészetével, hogy kapcsolatot tudnak tartani a vöröskatonai tömegeivel, közel tudnak kerülni hozzájuk és bizonyos mértékig összeforrnak velük. Harmadszor helyes politikai és ka-

³ Frunze: Válogatott Művek. II. 270—271. old.: „Lenin és a Vörös Hadsereg.”

⁴ Frunze: Válogatott Művek. II. 204. old.: „A hadseregfejlesztés eredményei.”

tonai vezetéssel, a vöröskatonák parancsnokaikba vetett feltétlen bizalmának erősítésével... Természetesen nem nélkülözhetünk teljesen bizonyos fokú kényszert sem, de a kényszer alkalmazásának a legszűkebb határok között kell mozognia.”⁵

Frunze fegyelemről szóló cikkei — mint a kaleidoszkópban az egyes részecskék —, olyan színesen és teljességgel rajzolják ki azokat a problémákat, amelyek e témakörrel kapcsolatosan minden szocialista hadseregben, így köztük a Magyar Néphadseregben is felmerültek és felmerülnek.

Helyenként meg nem értés azokkal szemben, akik a fegyelmet, ha kell, erélyes eszközökkel is meg akarják teremteni, vagy tovább akarják szilárdítani: imitt-amott tartózkodás azok iránt, akik azt vallják, hogy a belső öntudatos fegyelem a tartalom, amely dialektikusan elválaszthatatlan megnyilvánulási formájától, a külső, alaki fegyelemtől, nemegyszer „demokratizmus” álarcába öltöztetett liberalizmus és opportunizmus a fegyelemsértőkkel szemben, elő-előforduló féloldalas felfogás a fegyelmi kérdésekben: vagy *csak meggyőzés*, vagy *csak kényszereszközök* alkalmazása, néhol fontossági sorrendbeli hiba, amely elsődlegesnek a kényszert tekinti, s amelynél a meggyőzés csak arra irányul, hogy a kényszer szükségességét elismertesse, erélyesség helyett durvaság, sőt egyes kirívó esetekben embertelenség, vagy az antipólus: elvtelen baráti kapcsolatot, vagy ha úgy tetszik „haverkodás”, „bratyizás” a beosztottakkal, a követelménytámasztás hiánya, másrésről értelmetlen túlkövetelés: mindezek a hibák azt mutatják, hogy nemcsak egykor, hanem ma és nemcsak a Vörös Hadseregben, hanem a Magyar Néphadseregben sem olyan könnyű az öntudatos vasfegyelem kialakításának, megszilárdításának és megőrzésének helyes módszereit kiformalni és következetesen alkalmazni.

A fegyelem kérdéseiben való nagyszerű tisztánlátásával, pártosságával, okos és bátor fellépésével, valamint műveivel Frunze hervadhatatlan útmutatót adott ennek az alapvetően fontos problémának marxista elemzéséhez, helyes megértéséhez és célravezető megoldásához.

A fegyelem megszilárdításának problémáinál nem okozott kisebb gondot a katonai vezetők káderhiányának kérdése.

Talán nem kell különösebben hangsúlyozni ennek a dolognak fontosságát. Minden szervezett erőnek, de különösen minden fegyveres erőnek egyik legkényesebb pontja a vezető állomány poitikai meggyőződésének és szakmai hozzáértésé-

⁵ Frunze: Válogatott Művek. II .29. old.: „Az egységes katonai doktrína.”

nek állapota. Amennyire igaz ma ez a megállapítás, annyira, vagy még fokozottabban igaz volt a Vörös Hadsereg megszervezésének időszakában, amikor az osztályharc kérdéseinek fegyveres megválaszolása volt napirenden.

Nyilvánvaló, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányainak megvédésére a szovjet haza külső és belső ellenségei elleni harcra politikailag megbízható, áldozatkész, kiképzett katonákat nem volt nehéz nagy számban találni a földhöz jutott parasztok és a felszabadult munkásosztály sorában. Ezenkívül ezrével és ezrével akadtak olyan kiképzetlen, de feltétlenül meggyőződéses és lelkes tagjai a két dolgozó osztálynak, akik szent kötelességüknek tartották, hogy a veszélyben levő szovjetországot és a néphatalmat vérük hullatásával is megvédjék az intervenciósök és a belső ellenség erői ellen. Az új vörösgárdisták igen gyorsan és jól elsajátították a fegyveres harc tudnivalóit és hősiességükkel nemegyszer mutattak példát azoknak, akik reguláris kiképzést kaptak.

Sokkal bonyolultabb volt azonban a helyzet a vezetői, parancsnoki állományt illetően, és pedig — a dolgok logikájából kifolyóan — annál nehezebb, minél magasabb szintű vezetőről van szó.

Olyan parancsnoki káderek — akik mind politikai, mind szakmai szempontból tekintetbe jöhettek, értvén alatta azon forradalmárokat, akiknek tiszthelyettesi, vagy tiszti képzettségük volt — nyilván igen kevesen voltak. Ezek is zömükben a tartalékosokból rekrutálódtak.

Amihez rögtön, kevés idővesztéssel hozzá lehetett nyúlni, s velük legalább az égetően sürgős káderproblémákat meg lehetett oldani addig, amíg a munkásokból és dolgozó parasztokból a saját parancsnoki kart ki lehet képezni, ez az egykori cári hadsereg tisztikara volt.

Nyilvánvalóan nem volt más választás, mint operatíván kezelni ezt a kérdést és forradalmi módon hozzáfogni a megoldáshoz.

Ezért Frunze már 1918 szeptemberében, a jaroszlavli kerületi katonai népbiztosság 20. sz. parancsában intézkedett a volt tisztek és altisztek (tiszthelyettesek) behívásának folytatására. Elrendelte, hogy minden behívott volt tisztet igazoló bizottság elé kell állítani, amennyiben megfelelni látszanak azon követelményeknek, hogy a Vörös Hadseregben bizonyos beosztásokat betölthessenek, úgy azokat névjegyzékbe kell foglalni, a Körzeti Népbiztosságnak azonnal jelenteni, hogy ennek megfelelően személyi tartalékba vehessék őket. Természetesen

ezt a megoldást, még a komiszárok ellenőrzése mellett is, csak ideiglenes szükségmegoldásnak tekintette és nagy harcosa volt annak, hogy a hadügyi kérdésekkel való foglalkozást minél szélesebb körökben népszerűsítsék, s ezzel szélesre tárják a kapukat új, a népből jött katonai tehetségek kibontakozása előtt.

Az új tisztikar kialakításánál a tisztekénél lényegesen nagyobb jelentőséget tulajdonított a régi hadsereg altisztjeinek. Ezek ugyanis társadalmi helyzetük szerint általában a munkásosztály és a parasztság képviselői voltak, tehát osztály hovatartozásuk alapján is a szovjet rendszer hívei közé tartoztak. Ezenkívül a 3 éves háború alatt tapasztalt alparancsnokká nőtték ki magukat. Frunze szívesen osztotta be őket alegységparancsnoki helyekre és arról is gondoskodott, hogy elméletbeni hiányosságaikat a népbiztosságok mellett működő átképző tanfolyamokon legyen módjuk bepótolni.

Mindenki nagyrabecsülte Frunze azon csodálatos érzékét, ahogy a népi katonai tehetségeket felismerte és a köz javára hasznosította. A legendás népi hős: Csapajev tehetségét is Frunze látta meg, nem beszélve Furmanovról, Csapajev híres politikai biztosáról.

* * *

Mint már mondtuk, 1918 decemberében — mikor Frunze átvette a Déli Hadseregcsoport parancsnokságot — olyan volt a helyzet, hogy egyszerre kellett foglalkozni hadseregszervezési, személyügyi, fegyelmi, kiképzési és ellátási kérdésekkel, s egyben, mint vezér: irányítani a hadműveleteket.

Már munkánk elején leszögeztük, hogy ez a tanulmány nemcsak Frunze hadvezéri művészetének tárgyalását, hanem katonai teoretikuskénti tevékenységének értékelését, valamint a korszerű szovjet hadtudomány és hadművészet kialakításában játszott szerepének meghatározását tűzte ki maga elé célul.

Ezért nem kívánunk részletesen foglalkozni a Kolcsák, a baszmacsok és a bokharai emír ellen folytatott nagysikerű hadműveletekkel. Ehelyett csak a Vrangel elleni hadjáratot tárgyaljuk meg, amelynek hadműveleti tervét is Frunze készítette. E hadjárat a belső ellenforradalom és a külső beavatkozás főerőinek szétzúzását eredményezte. A hadjárat megtervezéséért, megszervezéséért, és sikeres levezetéséért Frunzét díszkarddal tüntették ki, azzal a felirattal, hogy: „*A nép hőseinek!*”

Kolcsák és Gyenyikin szétverése után a legégetőbb feladat a Vrangel elleni harc lett. 1920 júniusában Vrangel elfoglalta

a Krím-félszigetet, veszélyeztette a Don-medencét, Kubánt és a jobbparti Ukrajnát. Azt tervezte, hogy egyesülve a Pilsudszki-féle lengyel hadsereggel, döntő csapást mér Szovjetoroszországra.

Ezzel szemben a szovjet vezetés elgondolása az volt, hogy a Dnyeperen való átkeléssel elvágja Vrangelt a Krímtől, bekeríti és megsemmisíti a fehér csapatokat. A Központi Bizottság Frunzét nevezte ki a Déli Front összes hadseregeinek: az 1. és 2. lovas, a 4., 6. és 13. tábori hadseregek vezénylő parancsnokává.

Frunze a helyszínen való rövid tájékozódás után, fenti elvi elgondolás alapján kidolgozta részletes hadművelati tervét, amelyet a hadseregpáncsnokok haditanácsán vitattak meg. E terv elsősorban a hadművelati kezdeményezést akarta magához ragadni.

Ugyanerre törekedtek a vrangelisták is, akik előbb a 13., majd a 2. és 6. hadsereget akarták váratlan rajtaütéssel szétverni. Egyik csapásuk sem sikerült, ezért kénytelenek voltak nagy veszteségek után a Dnyeper mögé visszavonulni.

A leghevesebb harcok a kahovkai hídfő birtokbavételéért folytak. Itt Vrangelt páncélosok bevetésével bizonyos sikereket ért el. Ekkor a szovjet tüzérség közbelépett, szétlőve a támadó harckocsik kétharmad részét. A vörös gyalogság ellencsapást hajtott végre a meglepett támadók ellen, óriási veszteséget okozván neki élőerőben és harci technikában egyaránt.

A helyzet ilyen alakulása mellett Frunze elérkezettnek látta a Vörös Hadsereg részére a döntés időpontját. Október 28-án a front csapatai ellentámadásba mentek át azzal a céllal, hogy felszámolva a hídfőt és mindenütt elvágva Vrangelnek a Krím felé vezető visszavonulási útjait, bekerítik és megsemmisítik őt.

A vörös csapatok ötszörös erőfölénye, valamint a Frunze által létrehozott különlegesen nagy tűzerejű dandár segítségével sikerült Vrangelt Észak-Tauriából kivetni. Az eredeti tervet: Vrangelt Krím felé való visszavonulásának megakadályozását azonban, a középén és balszárnyon tevékenykedő 2., 4. és 13. hadsereg hibája miatt nem lehetett végrehajtani. Ezek a hadseregek ugyanis — ahelyett, hogy az 1. lovas hadseregnek segítségére lettek volna a fehérek körülgzésében —, enyhítettek nyomásukat, lehetővé téve az ellenségnek, hogy elszakadjon tőlük és egész tömegével Bugyonnij 1. hadseregének lovaságára vesse magát. A vrangelisták ekként helyi fölénybe kerültek és Vrangelnek módja nyílott a Krím-félszigeten meg-

vetni a lábát, amivel Frunze döntést kereső terve sikerét veszélyeztette.

A Vörös Hadsereg nehéz feladat előtt állott: technikai fölényben levő fehérgárdistákat kellett kifüstölnie a félszigetről. A Krímet szárazföld felől csak a perekopi 8, és a csongári 2 kilométeres földszoroson át lehetett megközelíteni. A két földszoros közül a csongári hosszú keskeny földnyelv kevésbé, a perekopi, a külföldi mérnökök által épített Tureckij erőddel és más védőművekkel, alaposan meg volt erősítve. Frunze ezért helyesen úgy döntött, hogy bár a csongári földszoros kevésbé befogadóképes, — a perekopi erőrendszer miatt —, az áttörést mégis Csongárnál hajtja végre s ehhez a Taganrogból kifutó azovi-tengeri flotta támogatását is igénybe veszi.

A hajóraj azonban a jég miatt nem futott ki kikötőjéből s ezért módosítani kellett a tervet. Az új változat a perekopi Tureckij eről arcbóli lekötésével egyidejűleg, a két földszoros között levő Szivas-on (Gnyiloje-tenger) átgázolva, oldalról és hátulról tervezett rajtaütést a perekopi csoportosításon. Ez az elgondolás azon a természeti tüneményen alapult, hogy időnként az erős nyugati szél áthajtja a Szivas vizének nagy részét az Azovi-tengerbe, s így a Gnyiloje-tenger helyenként gázolhatóvá válik.

Az éjszaka és köd leple alatt meg is kezdődött a szárazzá vált tengerfenéken való támadás. Már javában folyt az előremozgás, mikor a fehérek felfedezték a közelgőket és erős tüzrellyel nagy veszteségeket okoztak nekik. Vrangel egyidejűleg legjobb lovasságát ellenlökésre vetette be, aminek eredményeként sikereket is ért el. A Vörös Hadsereg egyes egységeit visszavetették a Szivas felé, míg más egységeknek sikerült lábukat megvetni az erőrendszer hátában. Szerencsétlenségükre a dagály hamarabb megkezdődött. Emiatt a nehéz helyzetbe jutott csapatok megsegítése lehetetlenné váltott. Ekként az újabb változatot sem volt lehetséges az elgondoltak szerint végrehajtani.

Frunze gyorsan döntött: most már bármilyen áldozat árán a Tureckij erődöt ki kell emelni helyéről, a perekopi földnyelven végrehajtott frontális csapással bejutni a félszigetre és Vrangel csapatait felszámolva, véget vetni a háborúnak.

A terv végrehajtásakor kétszer rohamozták meg eredménytelenül a vörös csapatok a 20 méter magas, széles és mély árokkal, — többszörös dróttakadállyal és géppuskák, valamint tüzéség belőtt tüzével védett Tureckij erődöt. Mindkét roham kudarcba fulladt és megtörtött az ellenség tűz és akadály rendszerén. Némelyik hadosztály állományának háromnegyed ré-

szét elvesztette, a földszorosok ostrománál legalább 10 000 halott és sebesült esett ki a küzdők sorából.

Végül a harmadszori titáni erőfeszítés meghozta a nehezen várt, s egyben döntő győzelmet. Támadásba lendültek a bekerített erők is és a 11.8—11-ig tartó harcokban szétverték az ellenség perekopi csoportosítását.

A sikeres áttörés hírére a Krím lakói is felkeltek Vrangel ellen és a vörös lovassággal együttműködve üldözni kezdték a menekülő fehéreket. November 16-án az excentrikus csapást végrehajtó 1. és 4. hadsereg csapatai kiérték a Krím déli partjára és szétverték a Vrangel-féle csoportosítás maradványait. A fehérek csak igen kis erőkkel tudtak megmenekülni a teljes megsemmisítés elől, mert a Kercs-i kijáratot a 9. hadsereg csapatai Tamanynál lezárták.

November 16-án joggal jelenthette Frunze Leninnek: „Lovasságunk ma elfoglalta Kercset. A Déli Frontot felszámoltuk.”

A Vrangel elleni hadműveletet értékelve, annak elsősorban stratégiai fontossága van. Ha ugyanis Vrangel terve sikerül, akkor az intervenciók a lengyel páni hadsereggel egyesülve, összefüggő arcvonalat hoztak volna létre a Vörös Hadsereg ellen. Ezzel Ukrajna egy része, valamint az alsó Don és a Kubány vidéke az anyaországtól elszakadt volna. Szovjet-országnak jelentős gabonatermő és szénbánya vidékét el kellett volna veszítse, s útját a Baku-i petróleum felé elvágták volna. Vrangelék ilyen sikere az amúgy is nehéz helyzetben levő szovjet ország számára nyilvánvalóan katasztrofális jellegű lett volna.

Érthető ezekután, hogy Frunze a hadművelet elé döntő célokat tűzött: a veszedelmes és aktív ellenség teljes bekerítését és megsemmisítését. Ezt a célt minden rendelkezésére álló erővel és eszközzel következetesen végre is hajtotta.

A hadművelet döntő jellegét húzza alá a 9. hadsereg csapatainak manővere is a Kercs-i kijárat s ezzel az ellenség egyetlen menekülési lehetőségének lezárására.

A hadműveleti terv az ellenséges erő, helyzet és csoportosítás, valamint a saját erő, a terep és az időjárási viszonyok gondos mérlegelése alapján készült. A mindezekből levont következtetés arcból történő lekötés mellett oldalról és hátból való erélyes csapást irányzott elő. A terv érdekességéhez és leleményességéhez tartozott a keskeny, kis befogadóképességű Arbati földnyelven tervezett áttörés, amely a kisebb fokú műszaki kiépítettség miatt könnyebb sikert ígért. Ugyanakkor a

támadó számbeli kisebbségét kombinált hadművelet — szárazföldi erőknél tengeriekkel való együttműködése — útján szándékolta kiegyenlíteni.

Frunze kitűnő vezéri képességeire jellemző, hogy miután tervének eredeti formája az azovi-tengeri jég miatt kivihetlenné vált, haladéktalanul újabb változat végrehajtására határozta el magát. Ez a változat a frontális áttörés mellett még mindig átkarolásból és bekerítésből állott. E tervben a terep és az időjárás sajátosságainak kiaknázásán kívül nagy szerep jutott a meglepés tényezőjének is.

Végül, miután — minden eredetisége mellett — a második változat sem hozta meg a sikert és a hadművelet a döntés kierőszakolásáért folyott, nem maradt más hátra, mint a frontális áttörés nagy áldozatokkal járó és súlyos ódiúmat vállalni és a perekopi arcvonal betonerődjeinek — úgyszólván csupasz mellet — nekitámadni. A nagy kockázat — nagy áldozatok árán — megis hozta a maga eredményét, amiben nem kis szerepe volt Frunze elszántságának és határozottságának, továbbá annak a példamutató és lelkesítő tevékenységnek, amelyet személyesen folytatott a siker érdekében.

Vrangel megverése és megsemmisítése szemléltetően példázza azt a jelenleg is teljesen korszerű elvet, hogy a *főcsapás iránya mindig ott és olyan körülmények között vezetendő, amikor és ahol az az ellenség legkönnyebb, legkisebb áldozatokkal járó, leggyorsabb és legeredményesebb megverését lehetővé teszi.*

A krími hadművelet *elvi* célkitűzése az ellenség teljes megsemmisítése volt. A vrangelista csapatok kiűzése a kahovkai hídfőből, beszorításuk a tengerrel körülvett félszigetre, a be- és kijáratí földszorosok birtokbantartása, a 4. és 1. hadseregek excentrikus csapásai a bekerített ellenséges csoportosítás felदारabolására: ezek az ellenség megsemmisítésének konkrét *eszközei* voltak.

A hadműveleti és hadászati célkitűzés politikaival volt összekötve: az intervenció sok utolsó rohamcsapatának megsemmisítésével véget vetni a külföldi imperialisták fegyveres beavatkozásának és hosszú időre megteremteni a szocialista építés egyik legfontosabb feltételét: a békét.

A Déli Front hadseregei, amelyeket a forradalom nagy hadvezére: Frunze vezetett: példátlan hősiességgel, lelkesedéssel és önfeláldozással járultak hozzá ennek a fontos feltételnek megteremtéséhez.

* * *

Frunze katonapolitikai nagyságát azonban nemcsak sikeres hadvezéri művészetének köszönheti, bár ez sem lebecsülendő. Ő — csakúgy, mint Szuvorov — a hadtörténelem azon ritka nagy személyiségei közé tartozik, akik nem ismerték a vereséget.

Vezéri sikereivel legalább egyenrangú katonai teoretikusként, elméleti katona-tudóskénti működése. És az, hogy Frunze elmélettel is foglalkozott, nemcsak hajlamán és tehetségén múlott, hanem szükségszerű is volt.

A polgárháború sikeres befejezése után rendkívül éles harc kezdődött katonapolitikai, katonai elméleti kérdések terén.

A helyzet ugyanis az volt, hogy az egykori cári rendszertől örökölt katonai szakértők egy része, valamint a Trockij és társai által álbaldali frázisokkal megtévesztett egyes forradalmi katonai vezetők teljesen helytelen nézeteket vallottak alapvetően fontos kérdésekben. Ez különösen azért volt káros, mert a harcok megszűntével *előtérbe került a Vörös Hadsereg megszilárdításának, átszervezésének, új kiképzési és nevelési rendszerének, anyagi ellátásának, egy esetleges újabb háborúban való stratégiájának és taktikájának, hátországa szerepének és sok más ehhez hasonló jellegű problémának megoldása.*

Nyilvánvalóan mindenki, aki tagadta, hogy hadügyi kérdésekben csak egységes nézetek alapján lehet a szükséges intézkedéseket megtenni, aki nem értette meg, hogy a hadtudományban is csak marxista alapokon és módszerekkel lehet a Vörös Hadsereg számára újat és maradandót alkotni, aki a hadtudományt ortodox és teljes egészében örökérvényű tannak tekintette, aki az előerő és technika kérdésében az eszközök szerepének kizárólagossága mellett kötötte le magát, aki a védelem fontosságát a támadás, az álló háborút a mozgó elé sorolta, aki a polgárháború komoly tapasztalatait érvénytelennek tekintette, az legjobb esetben is egy helyben topogásra kényszerítette volna a Vörös Hadsereget.

Frunze 1921-ben írt „*Az egységes katonai doktrína és a Vörös Hadsereg*” című cikkében igen jól és pontosan megfogalmazta, hogy:

... „Az egységes katonai doktrína egy adott állam hadseregében elfogadott tan, amely az állam osztályjellegéből folyó és az ország termelőerőinek fejlettsége által meghatározott, az állam katonai feladataira és azok megoldási módjára vonatkozó — uralkodó felfogás alapján megszabja az ország fegyveres erői

építésének jellegét, a harci kiképzés módszereit és a csapatok vezetését.”⁶

Ugyanitt konkrétan is kifejti, hogy az alapelvek közül, amelyekben a Vörös Hadsereg katonai doktrínájának adott helyzetben alapulni kell, a legelső az, hogy az egész nép ismerje fel az állam előtt álló katonai feladatok életbe vágó fontosságát. Ez a gondolat tükröződik az „*Övjátok a forradalmat!*” című, ugyancsak 1921-ben kelt cikkében is, ahol ezeket írja:

... „szemünkbe ötlük egy igen feltűnő jelenség: a munkástömegek az ország jelene és jövője szempontjából másként kezdenek vélekedni a hadsereg jelentőségéről, mint eddig. S ez nemcsak a pártonkívüli munkások széles köreire, hanem éppen úgy a munkásosztály vezérére: a kommunista pártra is jellemző... Gyakran hanyagul kezelik, néha pedig egészen megfélemeznek a hadsereg szükségleteiről, igényeiről... Még nem érkezett el a pihenés ideje... legyetek hát mindig készen a harcra!”⁷

Frunze leszögezi, hogy a Vörös Hadsereg politikai osztályainak és kommunista sejtjeinek tevékenysége látható eredményeket hozott az egységes, politikai ideológia által összekovácsolt fegyveres erő kialakításában. Magától értetődő, hogy azokat az embereket, akik ellenséges ideológiai felfogást vallottak, el kellett távolítani. Ez azonban korántsem járt azzal a követelménnyel, hogy minden parancsnok egyben párttag is legyen. Ezt a gondolatot Frunze többször is felvetette:

„Semmiképpen sem szabad arra törekednünk, hogy hadseregünk egész parancsnoki kara kommunista legyen” — mondotta egy cikkében. — „Soha nem is lesz az. Azt a feladatot kell kitűznünk magunk elé, hogy parancsnoki karunk pártonkívüli tagjait olyan emberekké neveljük, akik feltétel nélkül a mi politikánkat vallják. Számukra teljesen nyíltan kell állnia a szolgálati előmenetel útjának. Mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy a párttagság korántsem kiváltság, amelynek alapján valaki magas beosztást tölthet be. A valóban szovjet és forradalmi felfogású pártonkívüli parancsnokok ugyanolyan elbírálásban részesülnek, mint a párttagok és szélesre tárul előttük a lehetőségek kapuja.”

Ide tartozik továbbá az a megjegyzés, amelyet az Akadémiát végzett parancsnokoknak a hadseregben végzendő feladatairól tartott beszédében tett:

⁶ Frunze: Válogatott Művek. II. 12. old.: „Az egységes katonai doktrína és a Vörös Hadsereg.”

⁷ Frunze: Válogatott Művek. II. 30. old.: „Övjátok a forradalmat!”

... „minden katonai vezető, bármilyen beosztásban legyen is, akár párttag, akár pártonkívüli, joggal követelheti meg a neki járó tiszteletet, mind társaitól, mind az alárendeltektől, mind pedig a munkás-paraszt tömegektől.”⁸

Frunze határozottan foglalt állást a támadás, vagy védelem elsődlegességének kérdésében. Marxista módon, — a katonai kérdés elemzésénél is politikai alapokból indult ki. Abból, hogy a Vörös Hadsereg a munkásosztály hadserege. A munkásosztály politikáját pedig a legteljesebb aktivitás jellemzi.

„Csak az győz, aki el van tökéltve a támadásra, az a fél, amelyik csak védekezik, elkerülhetetlenül vereségre van kárhoztatva. Ezért a hadsereget a legnagyobb aktivitás szellemében kell nevelnünk, elő kell készítenünk arra, hogy erélyes, határozott és bátor hadműveletekkel hajtja végre a forradalom feladatait. Ostoba gondolat lenne, ha mi ma támadó háborúról beszélnénk, de kell, hogy bizonyos helyzetben és körülmények között, határainkon túl támadólag lépjünk fel.”

„Ha a nemzetközi helyzet olyan lesz, hogy külső segítség döntő katonai és politikai eredményekkel járhat, akkor ezt a segítséget meg kell adnunk és meg is adjuk” — mondja. Ez a kijelentés is mutatja, hogy milyen tisztán értette Frunze a lenini tételt. Azt, hogy a háború igazságos, vagy igazságtalan jellege nem attól függ, hogy ki a támadó fél, vagy ki kezdeményezte és kinek a területén folyik, hanem attól, hogy *melyik osztály, milyen politikai célok érdekében, milyen eddigi politikai folytatásként, kik ellen folytatja azt.*

A támadó szellemet érintő problémákkal együtt — a húszas évek elején, amikor elméleti művei zömét Frunze írta —, fel kellett merülnie annak a kérdésnek, hogy milyen módon lehet a Vörös Hadseregnek az — ideiglenesen technikai fölényben levő — ellenség túlsúlyát közömbösíteni.

Az egyik ilyen módot a manőverezés nagymértékű kifejlesztésében látta, és pedig mind taktikai, mind stratégiai méretekben. A nagyfokú mozgékonyság, amely alkalmas rövid idő alatti helyi erőfölény létrehozására, a tér és erő kellő kihasználása és összehangolása, ami a hadászati védelem lehetőségét biztosítja, olyan tényezők, amelyeket célszerűnek tart az ellenség fölény közömbösítésére.

Ugyanide sorolja a partizánháborút is, amelyet „kis háborúnak” nevez és amelyről 20 évvel azelőtt, hogy az a törté-

⁸ Frunze: Válogatott Művek. II. 169. old.: „Az Akadémiát végzett parancsnokok feladatai a hadseregben.”

nelem napirendjére került, látnoki szemekkel azt írja „Az egységes katonai doktrína” című cikkében, hogy:

... „ha ezt a „kis háborút” az állam rendszeresen és tervszerűen készíti elő, az ellenséges hadsereget ezzel olyan helyzet élé állítja, amelyben — minden technikai fölény ellenére — tehetetlen lesz a viszonylag rosszul felfegyverzett, de mérészen kezdeményező, bátor, elszánt ellenféllel szemben.”⁹

Ezt a tételt bizonyítja: „A Vörös Hadsereg katonai és politikai nevelése” című írásának azon kitétele, amely szerint:

„... jóval gyengébb, de kezdeményezőképes, jól összekuszálhatja ellenfele számításait, felboríthatja terveit és győzelmet arathat... az a fél, aki kezében tartja a kezdeményezést, aki birtokában van a meglepés tényezőjének, gyorsan megghiúsítja az ellenség akaratát és ezzel kedvező feltételeket biztosít a saját maga számára.”¹⁰

Az eljövendő ellenség és a Vörös Hadsereg technikájának kérdése egyaránt foglalkoztatta. A technika és élőerő szerepéről a korszerű hadműveletben és egymáshoz való viszonyáról kialakított véleménye ma is helytálló és korszerű. „A hadtudományi társaságok feladatai” című cikkében ezt írja:

„Az t harcoló felet, amelynek olyan minden tekintetben kiképzett személyi állománya van, amely helyes fogalmat alkotott a technika szerepéről, a technika igazi jelentőségéről és erejéről, sohasem fogja eltiporni egy technikailag fölényben levő ellenség. Bár technikai szempontból gyengébb, mégis képes lesz helytállni, mert végeredményben a döntő szó az emberé.”¹¹

Frunze nem féltette a történelmi fejlődéstől az élő erő szerepének jelentőségét. Tudta, hogy a technika sok mindenre képes, de mégis a gép csak eszköz, amelynek szerkesztője, készítője, kezelője és felhasználója az élő ember. Pontosán látta, hogy nem az emberek vannak az eszközökért, hanem azért gyártja azokat az ember, hogy munkáját vagy tevékenységét megkönnyítse.

... „a döntő szerep mégsem a technikáé. A technika mögött mindig ott van az élő ember, aki nélkül a technika halott.”¹²

⁹ Frunze: Válogatott Művek. II. 26. old.: „Az egységes katonai doktrína és a Vörös Hadsereg.”

¹⁰ Frunze: Válogatott Művek. II. 62., 64. old.: „A Vörös Hadsereg katonai és politikai nevelése.”

¹¹ Frunze: Válogatott Művek. II. 426. old.: „Hadseregünk fejlesztése és a Hadtudományi Társaságok feladatai.”

¹² Frunze: Válogatott Művek. II. 425. old.: „Hadseregünk fejlesztése és a Hadtudományi Társaságok feladatai.”

...„a technika az emberhez képest csak járulékos dolog, nem az ember függeléke a technikának, hanem a technika az embernek” — írta erről a kérdéstről más helyütt.

Ezért akármilyen magas lesz a technika színvonala és akármilyen nagy befolyást gyakorol a haditechnika fejlődése a hadművészet alakulására, mégis — vagy helyesebben —, annál fontosabb tényező az élő ember, mert ő a gépek ura és kizárólag ő képes — a technika bármely fejlettsége mellett — területet elfoglalni és tartósan birtokban tartani.

Pontosan és mind a mai napig helytállóan rögzítette a gyalogság hegemon szerepét a mindenkori hadműveletekben:

„A vegyi fegyver és a légierő már az imperialista háború végén is nagy szerepet játszott és szerepe a jövőben még nagyobb lesz. De a győzelmet az a fegyvernem dönti el, amelyet mi mindig a legfőbbnek, legfontosabbnak tartottuk és tartunk ma is: gyalogságunk.”¹³

Ugyanakkor kitűnően meglátta a tudomány és technika növekvő szerepét az eljövendő hadműveletekben:

„A tudomány emberei a jövőben talán még fontosabb szerepet fognak játszani, mint mi együttvéve. A vegyészet és mechanika felfedezéseit döntő fordulópontnak kell tekinteni a hadműveletek általános menetében. Figyelmünket most a tudomány embereivel való legszorosabb kapcsolat megteremtésére kell irányítanunk. Álljon ez a kapcsolat már békés munkánk időszakában az előkészület szolgálatában, hogy egy új háború kitörése esetén a tudomány valamennyi gyakorlati eredményét maradéktalanul felhasználhassuk”¹⁴ — mondja a „Vörös Hadsereg katonai politikai nevelése” című cikkében.

A technika és gépesedés térhódítását jósolja meg „A hadtudományi társaság feladatai”-ról szóló művében, ahol megírja:

„Az imperialista háború tapasztalatai megmutatták, hogy milyen roppant nagy szerepet fog játszani a technika a csatamezőn. A repülés, a vegyészet, a rádió és más tudományágak fejlődésével e téren is a legszélesebb távlatok nyílnak. Ma még csak elképzelnünk is nehéz, hogy a technikailag legfejlettebb burzsoá országok mivel vonulnak fel a csataterre. Valószínű, hogy fegyvereik sok tekintetben lényegesen különböznek majd attól, amit az imperialista háborúban láttunk. A jövő háborúja, ha nem is egészen, de jelentős mértékben a gépek háborúja

¹³ Frunze: Válogatott Művek. II. 308. old.: „A hadügy időszerű kérdései.”

¹⁴ Frunze: Válogatott Művek. II. 65. old.: „A Vörös Hadsereg katonai és politikai nevelése.”

lesz, s ez ismét újabb és újabb követelményeket támaszt velünk szemben.”¹⁵

A technika és az erkölcsi tulajdonságok dialektikus egyensúlyának szükségességét tükrözi a Frunze által 1924-ben jóváhagyott „*Gyalogság hadiszolgálati szabályzatának útmutatója*”, amely leszögezi:

... „a győzelem reményét nem szabad kizárólag a katonai erkölcsi tulajdonságaira és szellemére építeni, hanem a technikai felszerelés mennyiségére és minőségére is, mert ez lehetővé teszi, hogy fizikai és anyagi csapást mérjenek az ellenfélre és nagy kihatással van a katonák erkölcsi állapotára. A győzelem fontos előfeltétele az is, hogy a csapatokat gondosan kiképezzék a technikai felszerelés szakszerű kezelésére.”

Frunze nagy fontosságot tulajdonított a hadseregben folytatandó tudományos munkának. Helyesen látta, hogy ennek a munkának alapvető jelentősége abban van, hogy elősegíti a katonai ismeretek magasabb színvonalra való emelését.

Ezenkívül a hadtudományi társaságok igen nagy szolgálatokat tettek a polgárháború és az első világháború tapasztalatainak értékelésében. Ezen a téren egyébként hosszú ideig élénk viták folytak a parancsnoki kar szociális hovatartozásának függvényeképpen.

Nyilvánvalóan azok a katonai vezetők, akik a régi cári hadseregből jöttek, hajlamosak voltak arra, hogy mindkét háborút a régi cári hadseregben uralkodó nézetek alapján értékeljék. Ezzel szemben az új munkás-paraszt katonai vezetők amellet voltak, hogy elsősorban a polgárháborús tapasztalatokat kell mérvadónak tekinteni.

Bár ebben az álláspontban is kétségtelenül voltak hibák és túlzások, mégis utóbbiak haladtak az alapvetően helyes vonalon, hiszen a nemzetközi forradalmi mozgalomnak elsősorban a polgárháborús tapasztalatok értékelésére volt szüksége, már csak a lenini tézis alapján is, hogy az imperialista háborúkat polgárháborúvá kell átalakítani.

A hadtudományi társaságok — Frunze és más katonai vezetők irányítása mellett — jelentős munkát végeztek a katonai elmélet és gondolkodás felelevenítésében. Tisztázták a Szovjetunió eljövendő háborúinak világnézeti jellegét, helyesen vonták le a következtetést annak döntő és átfogó mivoltára vonatkozóan és megsemmisítő bírálatot gyakoroltak a kis hivatásos, gépi hadseregek elméletének létjogosultsága felett.

¹⁵ Frunze: Válogatott Művek. II. 422. old.: „A Hadtudományi Társaság feladatai.”

„Nem semmiségek miatti összeütközés lesz, amelyet gyorsan el lehet intézni . . . A mi gazdasági és politikai szervezetünk és a burzsoá államok szervezete mély, kibékíthetetlen ellentmondásban áll egymással és ez az ellentmondás, ha egyszer katonai módszerekkel kell megoldani, éles, mélyreható, és minden valószínűség szerint hosszan elhúzódó összeütközést eredményez.¹⁶

. . . jelentékeny erőt képviselünk, másrészt a burzsoá, kapitalista világ . . . is óriási erőket állíthat ki ellenünk. Éppen ezért, ha komoly összeütközésre kerül sor, ez aligha végződhet rövid időn belül mért megsemmisítő csapással.¹⁷

. . . Mivel két ellenséges világ összeütközéséről van szó, ez élethalálharcot jelent. A munkás-paraszt köztársaságnak sok az ellensége, ezért a harc minden körülmények között soká fog tartani . . .¹⁸

. . . Úgy gondolom, ha komoly konfliktus megoldásáról lesz szó, az ellenséges felek minden rendelkezésre álló erőt bevetnek . . . Jövőbeli összeütközést nem szabad úgy elképzelnünk, hogy azt a kis fegyveres erővel is eldönthetjük majd, anélkül, hogy a lakosság nagy tömegeihez ne nyúlnánk és ne vennénk igénybe államunk valamennyi erőforrását . . .¹⁹

Íme: a „villámháború”, a Fuller, Seckt és Douhet-féle teóriák rövid és a történelem által később pontosan igazolt cáfolata!

A kislétszámú, technikával állig felszerelt hivatásos hadsereg burzsoá elgondolását bíráló, egész felfegyverzett nép és korszerű népi tömeghadsereg gondolatához tartozik Frunzének a hátországról alkotott felfogása, amely ma is a szovjet hadtudomány egyik sarkalatos tételét képezi.

Nyilvánvaló, ha elfogadjuk a korszerű háborúk elhúzódó jellegének, osztályhátterükből adódó engesztelhetetlen, elkeseredett, döntő mivoltuknak magától értetődését, akkor azonnal fel kell merülnön a hátország szerepe, amely első pillanattól az utolsóig minden szükségessel: eszmékkel, emberekkel és mindenféle anyaggal látja el az arcvonalat.

Frunze munkáiban — jelentőségének megfelelően — ki-domborodott az a gondolat, hogy a hátország állapota és helyzete a korszerű háború egyik legfontosabb tényezője és a győ-

¹⁶ Frunze Művei (orosz kiadás): III. 251., 253. old.

¹⁷ Frunze Válogatott Művei. II. 421. old.: „A Hadtudományi Társaság feladatai.”

¹⁸ Frunze: Válogatott Művei. II. 172. old.: „Arcvonal és hátország.”

¹⁹ Frunze: Válogatott Művei. II. 422. old.: „A Hadtudományi Társaság feladatai.”

zelem egyik alapvető feltétele. Helyesen látta meg azt is, hogy a korszerű háborúban nem elegendő az ellenséges fegyveres erőket megsemmisíteni, hanem a fő gazdasági területek elfoglalásával meg kell törni a további ellenállásra való készséget is. A jövő háborúja tehát nemcsak a csataterén követel áldozatkészséget és hősiességet, de a munkapadoknál, a földeken, a hivatalok íróasztalainál is, egyszóval minden szovjet polgártól, „bárhol is dolgozzék az illető és bármilyen hivatást is töltson be”.²⁰

A végső siker eléréséhez az államnak gazdaságilag és erkölcsileg erős háttérrel kell rendelkeznie.

A nagy, békében előkészített és felhalmozott mozgósítási tartalékok rendszerének azonban a technika rohamos fejlődése, az eszközök elavulásának egyre gyorsuló folyamata véget vetett. Ehelyett az anyagi felkészülés fő szempontjává az ország gazdasági életének alapos megszervezése váltott. A modern háborúban az győz, aki felül tudja múlni ellenfelét a gazdaság fejlesztésében és megszervezésében és állandóan gyarapítani tudja erőit, aki meg tudja szervezni a fém-, fűtőanyag-, gyapot-, gabonatermelés fokozását, aki biztosítja a fegyverzet további tökéletesítését, a hadseregnek és a lakosságnak minden szükségességgel való zökkenőmentes ellátását, a közlekedést és a tudomány fejlődését.²¹

Úgyanakkor — jelentőségének megfelelő — figyelmet szentel a háttér erkölcsi-politikai szilárdságának, megállapítva, hogy az a fél van kudarcra kárhozthatva, akinek erkölcsi-politikai szilárdsága alacsonyabb fokon áll, mint ellenfeléé. Természetes, hogy a Vörös Hadsereg legyőzhetlenségének egyik tényezője éppen innen fakad: a szovjet társadalom, — antagon ellentétek által nem marcangolt, — egyöntetűségéből, a szovjet állam széles népi tömegeinek érdekeit képviselő politikájából, a munkás-paraszt állam alapvető jellegéből.

A szilárd háttér fontosságáról szóló tétel igazságait a Nagy Honvédő Háború maradéktalanul igazolta, és a legkorszerűbb eszközökkel vívandó hadműveletek a háttér gazdasági, politikai és erkölcsi erejének szerepét még döntőbbé tették.

A nagy és átfogó elméleti jellegű kérdések boncolásán kívül Frunzét nagyon foglalkoztatta a kisebb, csak egyes részeket érintő, mégis fontos és kimondottan gyakorlati jellegű problémák megoldása.

²⁰ Frunze: „A hadsereg és a forradalom.” 1922 3—4. sz. 30. old. (orosz.)

²¹ Frunze: Művei. II. 105., II. 104., 105., 114., 113. old. (orosz.)

Ezek között volt két olyan is, amelynek felmerülésével, más hadseregekben és napjainkban is találkozhatunk.

Egyik ilyen dolog a parancsnokok elfoglaltságának kérdése. Mindenki előtt világos, hogy egy fiatal proletárhadseregben, ahol a jól képzett, tapasztalt és a forradalomhoz hű parancsnokok száma kezdetben nem nagy, ahol a tisztiek módszertani tudása és pedagógiai rutinja még kicsi, ahol a tervszerűség és szervezetségi fok a követelményekhez képest érthetően még alacsony, ott a parancsnokok munkaidejét hivatalos órákhoz kötni, vagy éppen csökkenteni nem lehet, vagy legalábbis nem célravezető. Mégis a körülményekhez és a lehetőségekhez képest mindenkor és mindenhol ügyelni kell arra, hogy az elkerülhető többlet megterheléstől megóvják a parancsnokokat. Ezzel nem órától óráig dolgozó hivatalnokokká degradálva őket, de biztosítva számukra a kulturális fejlődés, a pihenés és nem utolsósorban a katonai önképzés lehetőségét.

Frunze erről a következőket mondja „A hadügy időszerű kérdései” c. művében:

„Érintenem kell a parancsnokok elfoglaltságának kérdését is. Ebből a szempontból hadseregünkben igen súlyos a helyzet. Az eddig megtartott ankétok azt mutatják, hogy a parancsnokok munkanapja legalább 12 óra, de vannak olyan helyek is, ahol 13, sőt 14 óra. Ha ránk is vonatkozna a Munka Törvénykönyv, akkor megmosnák a fejünket, hogy csak ennyire törődünk a parancsnoki kar érdekeivel. Egyedüli mentségünk csak az, hogy az egész magasabb parancsnoki kar, a legragasabb beosztásokig szintén túl van terhelve munkával, és így mi is osztozunk önökkel ebben az elég keserű sorsban... A túlterheltség jórészt azzal magyarázható, hogy munkánkat nem tudjuk elég jól megszervezni. Túlságosan sok időt fordítunk olyan dolgokra, amelyeket sokkal hamarabb és egyszerűbben is el lehetne intézni... mindazt, amit a parancsnok egyszemélyi intézkedéssel megtehet, tegye is meg. Ugyanakkor más szervezetekkel összhangban a munkanap olyan beosztására kell törekedni, hogy a parancsnoknak maradjon némi szabad ideje is... Meg kell tanulnunk takarékosan bánni az idővel, különben megmarad a túlterheltség, követelményeinket ugyanis nem áll módunkban csökkenteni, gyakran még fokozottabb követelményeket is támasztunk. Azzal kell kezdenünk, hogy minden tervezett munkát előre, naptári napokra osztunk be... Természetesen, ha maga a központ nem úgy áll a dolgokhoz, akkor ilyen tervszerűségről szó sem lehet...”²²

²² Frunze: Válogatott Művei. II. 311. old.: „A hadügy időszerű kérdései.”

Hasznos lenne, ha Néphadseregünk azon alakulatainál, ahol a túlzásfolttság réme ma is kísért, megszívlelnék Frunze mintegy 40 évvel ezelőtti útmutatását, és kevesebb felesleges elfoglaltságot tervezve, emelnék a valóban szükséges foglalkozások végrehajtási színvonalát.

A másik fontos részletkérdés, amely Frunzét sokat foglalkoztatta, s addig bajlódott vele, amíg meg nem oldották: a parancsnoki kar illetményhelyezete volt.

Ő maga, mint a többi hivatásos forradalmár — még viszonylag rövid élete alatt is — igen sokféle pozíciót töltött be, és természetesen sohasem volt szempont előtte az egyes beosztások után élvezett jövedelem.

De Frunze a párt egyik legjobb, leghűbb és legönfeláldozóbb fia, tapasztalt vezető és igen jó emberismerő is volt. És ezért tudta, hogy az emberek nagy része hajlamos arra, hogy kis ideig áldozatot hozzon, de csak kis részük hajlamos a hosszú ideig tartó nagy áldozatokra. Ezért tartotta fontosnak a parancsnoki kar sürgős és alapos illetményrendezését.

Ez annyival is inkább indokolt volt a Vörös Hadseregben és abban az időben, mert a vörösparancsnokok illetménye elmaradt az egykori cári fizetésekhez képest, de alacsonyabb volt — szakaszparancsnoki beosztástól kezdve egészen a legmagasabbakig —, mint néhány kapitalista állam: Lengyelország, Németország, Franciaország és Nagy-Britannia hadseregében a hasonló beosztások után élvezett illetmény.

Ez a teher csak a parancsnokokat, tehát tiszteket nyomta, mert az egyszerű vöröskatona — még a legtöbb burzsoá hadsereghez képest — sem volt rossz helyzetben. Ezenkívül más kategóriáknak, mint például a gyárak dolgozóinak, nagymértékben javult anyagi helyzetük.

Mindez természetesen, ha hosszú ideig fennáll, elégedetlenségre adhatott volna okot, vagy csökkentette volna a tisztí hivatás vonzóerejét éppen azok előtt, akikre a legjobban szükség volt: a munkások és dolgozó parasztok előtt. Már így is helyenként az elkedvetlenedés jelei mutatkoztak, annyival is inkább, mert egyes — egyébként becsületes és okos — funkcionáriusok fennen hangoztatták a hadsereg szükségtelenségéről és időszerűtlenségéről szóló helytelen és káros nézeteiket. Mutatkozott továbbá olyan egészségtelen folyamat is, hogy a Vörös Hadsereg egyes parancsnokai „mellékfoglalkozás”-okat vállaltak abból a célból, hogy egzisztenciájukat fenn tudják tartani.

Frunze jól látta azokat a veszélyeket, amelyek egy gyengén fizetett parancsnoki karra leselkednek. S ezért vállalva a népszerűtlen feladatot, párt- és állami szervek előtt sorozatosan szállt sikra az illetmények rendezéséért.

Hadd idézzük az elmondottak igazolására „A Vörös Hadsereg és Szovjetunió védelme” c., a Szovjetek III. kongresszusán (1925-ben) elmondott beszámoló idevonatkozó részét:

„Az illetményhelyzet szintén nem kielégítő. Ami az egyszerű vöröskatonát illeti, a régi cári hadsereghez, sőt még a legtöbb burzsoá hadsereghez képest sincs rossz helyzetben... De ha a parancsnoki állomány illetményét vizsgáljuk, egészen más képet látunk.

Szakaszparancsnok: nálunk a Szovjetunióban 42 rubel, Franciaországban 57, Németországban 62, Lengyelországban 76, Angliában 212 rubel.

Századparancsnok: Szovjetunióban 53, Németországban 84, Franciaországban 110, Lengyelországban 116, Angliában 343 rubel.

Zászlóaljparancsnok: nálunk 61, Németországban 114, Lengyelországban 150, Franciaországban 152, Angliában 488 rubel.

Ezredparancsnok: nálunk 85, Németországban 163, Lengyelországban 204, Franciaországban 211, Angliában 614 rubel.

Hadosztályparancsnok: nálunk 100, Németországban 280, Franciaországban 321, Lengyelországban 323, Angliában 1020 rubel.

Ebből a felsorolásból kiderül, hogy a parancsnoki kar helyzete nálunk rosszabb, mint bármely burzsoá ország hadseregében. Egészben véve parancsnoki karunk illetménye a cári hadseregének csak 30%-a. Ha arra gondolunk, hogy a munkásosztály és a többi dolgozó kategória helyzete nálunk az elmúlt idő alatt lényegesen javult — számos munkaterületen elértük a háború előtti színvonalat, sőt helyenként túl is szárnyaltuk —, katonai illetmények terén még messze elmaradunk. Ezért én feltétlenül szükségesnek tartom, hogy a következő költségvetési évben emeljük parancsnoki karunk illetményét. Ez ropant fontos követelmény és úgy gondolom, a kongresszus teljesíteni is fogja.”²³

Ez a beszámoló 1925-ben hangzott el, alig néhány évvel a szörnyű éhínség után, amikor a fiatal szovjetállam anyagi helyzete még a legkevésbé sem volt stabilnak mondható. Ebben az időben még sem tervszerű iparosítás nem volt, sem nagy-

²³ Frunze: Válogatott Művei. II. 333. old.: „A Vörös Hadsereg és a Szovjetunió védelme.”

üzemi mezőgazdaság. Emellett a parancsnoki kar fizetésének rendezése nem jelentéktelen terhet jelentett a költségvetésben. A kongresszus széleslátókörű és előrelátó delegátusai azonban átlátták Frunze megállapításának igazságát és jelentőségét és megszavazták az illetményrendezést. A III. Szovjetkongresszus határozata Frunze elvtárs beszámolójával kapcsolatosan ki mondja, hogy:

... „az eddig végzett munka a Vörös Hadsereg békés szervezésének csak első szakasza és a kongresszus utasítja a Központi Végrehajtó Bizottságot és a Népbiztosok Tanácsát, tegyenek további intézkedéseket a Vörös Hadsereg és a Vörös Flotta harci erejének növelésére, különös figyelmet fordítva technikájuk fejlesztésére, *anyagi helyzetük és életkörülményeik megjavítására.*”²⁴

Ehhez legfeljebb csak annyit lehet még hozzátenni, hogy ez az illetményrendezés nem ment egyik napról a másikra. Frunze már 1923-ban többek között ezt írta a „Kommuniszt” 2. számában „A Vörös Hadsereg tegnap és ma” című cikkében:

„A parancsnoki kar, különösen pedig az úgynevezett gazdasági-adminisztratív állomány anyagi helyzete továbbra is nehéz. Helyzetük — bizonyos javulás ellenére is — a polgári szervekhez képest továbbra is súlyos és ez erősen rányomja bélyegét az egész katonai munkára... Parancsnokok és politikai munkások megfeszített munkája csak úgy oldható meg, ha olyan életfeltételeket biztosítanak számára, amelyek lehetővé teszik, hogy egészen ennek a feladatnak szenteljék magukat és ne kelljen mellékes kereset után nézniök.”²⁵

Bár Frunze még hozzátette, hogy: „Ezeket a feltételeket az országnak minden áron biztosítania kell!” —, mégis több, mint két évnek kellett eltelnie addig, amíg a feltételek biztosításának lehetősége létrejött.

Mielőtt áttérnénk tanulmányunk befejező részére: Frunze szerepére és jelentőségére a korszerű szovjet hadtudomány és hadművészet kialakításában, a teljes igazság kedvéért és hogy ne essünk dogmatikus hibába, azt is meg kell mondani, hogy Frunzénak örök érvényű igazságain kívül — véleményünk szerint — tévedései is voltak.

Ezek egy része olyan természetű, mint Marxé, akiről Lenin olyan találoán állapította meg, sogy Marx — a kapitalizmus felvirágzásának idején — nem láthatta mindenben ponto-

²⁴ Frunze: Válogatott Művei. II. 354. old.: „A Vörös Hadsereg és a Szovjetunió védelme.”

²⁵ Frunze: Válogatott Művei. II. 152. old.: „A Vörös Hadsereg tegnap és ma.”

san azt, hogy milyen lesz a rothadó, halódó kapitalizmus: az imperializmus.

Ugyanígy Frunze — 35 évvel ezelőtt — nem láthatta előre a korszerű hadiipar napjainkban végbemenő szédítő ütemű fejlődését. Ezért nem csoda, ha például az „*Adjatok lovat!*” című cikkében nagyon messzire jósolja azt az időt, amikor a hadseregben ló helyett traktorra, gépkocsira és motorkerékpárra ülnek. Mindenesetre nem szabad elfelejteni, hogy ez a cikk abban az időben íródott, amikor a Vörös Hadsereg magasabbegységeinek nagy része lovasságból állott. Még hozzá elsőrendű lovasságból, amelynek olyan sikerei voltak, mint az 1. lovashadseregnek a pánok Lengyelországa ellen. És ez volt az az idő, amikor a fiatal szovjetállamnak még egyetlen motor-, vagy gépjármű gyártó gyára sem volt...

Másrészt voltak Frunzénak olyan nézetei is, amelyek nem előregedtek, vagy elavultak, hanem helyességükkel — véleményünk szerint — az adott kor perspektívájában is vitatkozni lehet, sőt vitatkozni kell. Mondanunk sem kell, hogy ez sem Frunze marxista tudóskénti, sem katonai teoretikus és győzelmes hadvezérekénti mivoltán semmit sem változtat. Tévedhetetlennek csupán a római pápák és a dogmatikus politikusok tartották magukat.

Nem egészen helyesen fogta meg például — szerintünk — Frunze a Vörös Hadsereg stratégiája és taktikája változásának kérdéseit. „*A Vörös Hadsereg katonai és politikai nevelése*” című cikkében ugyanis ezt írja:

„A Vörös Hadsereg hadászatának és harcászatának kérdéseit illetően nem észlelhető semmilyen mélyebb gyökeres változás. A harcászat mindig meghatározott történelmi korszaknak felel meg, ha változnak a fegyverek, ha műszaki újításokat rendszeresítenek, ezzel együtt megváltoznak a katonai szervezet formái és a csapatok vezetésének módszerei is... Jelenleg semmi ilyesfélét nem látunk. Ellenkezőleg, technikánknak nem fejlődését, hanem némi visszaesését tapasztaljuk, termelőerőink nem virágznak és növekednek, hanem bizonyos fokig kétségtelenül csak időlegesen, de mégis gyengülnek. Ezért a Vörös Hadsereg harcászati és hadászati téren *semmi elvileg újat nem hozott és kénytelen harcában azokat a módszereket, azt a technikát és azokat az eljárásokat alkalmazni, amelyek megvannak és korábban is megvoltak.*”²⁶

²⁶ Frunze: Válogatott Művei. II. 56–57. old.: „A Vörös Hadsereg katonai és politikai nevelése.”

Valóban igaz az, hogy ha változnak a fegyverek, akkor velük változik a hadtudomány, a hadművészet is. De ugrás-szerű fejlődése mindig akkor következett be, amikor az új fegyvereket az *új emberanyag* vette a kezébe. Márpedig, ha az Októberi Forradalom, kezdetben legalábbis, — az új fegyvereket, új technikát valóban nem is tudott produkálni, de ami az új emberanyagot illeti, az olyan állott rendelkezésére, amilyennel egyetlen más megelőző kor a történelemben nem dicsekedhetett. Mert soha addig még olyan helyzet nem volt — hiszen természetszerűleg a hadseregen belüli osztályellen-tétek miatt nem is lehetett —, hogy a katonák *minden feltétel nélkül* a magukénak ismerjék el a háború célkitűzéseit. A Vörös Hadseregnek pedig — a történelemben először — olyan emberanyag állt rendelkezésére, amelyik teljesen homogén volt társadalmi érdekek és politikai gondolkodás szempontjából. Így, és *csak így* volt képes arra a rengeteg legendás hőstetre, amelyet katonái egyenként és tömegesen véghezvittek. És ez tette lehetővé például a *partizánmozgalom* megszervezését és kiterjesztését, ez adott módot a kisebb, elszórt csoportok laza manőverező tevékenységére. Mert nem kellett a cári drillel és kancsukával kényszeríteni a katonákat a feladat végrehajtására. Hajtotta azokat más valami, ami erősebb volt a cári drillnél és hatásosabb a kancsukánál: a közös érdek felismerése, vagy ha úgy tetszik: az öntudat.

Mindezek természetesen ismert dolgok.

De úgy véljük, nem tévedünk akkor, amikor azt állítjuk, nemcsak az új emberanyagról kell beszélnünk. Hiszen közzismert, hogy az valóban kiváló volt a Vörös Hadseregben, és ez a tény — véleményünk szerint — olyan harcéljárások alkalmazását tette lehetővé, amelyek használata azelőtt kizárt volt.

Hanem azt is szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy a hadművészetre — úgy gondoljuk — nem csupán az új haditechnika, vagyis a technika *minőségi* oldala, hanem a meglévő haditechnika *mennyisége*, tehát *bősége*, vagy *hiánya* is befolyást gyakorol. Ennek igazolására csak két példát legyen szabad felhozni.

Közismert és már fentebb is utaltunk arra, hogy a Vörös Hadseregnek a polgárháborúban nagy lovas magasabbegységek, sőt lovas hadműveleti magasabbegységek is álltak rendelkezésére. Ez a gyorsanmozgó, nagy lökőerőt képviselő fegyvernem befolyásolta a hadművészetet. A polgárháborúban egymást érték a nagy és gyors manőverek, váratlan rajtaütések, rövid idő alatt végrehajtott átcsoportosítások, megtévesztő taktika és

még sok más olyan harci módszer, amelyet éppen a nagy, gyorsan mozgó lovas erők jelenléte tett lehetségessé. Össze nem függő arcvonalon kézben tartani a helyzetet, villámgyors és meglepő manőverekkel le-lesújtani rá a legérzékenyebb pontján, a túlerő elől hirtelen kitérni, s a lomha ellenségre oldalról-hátulról lecsapni gyors csapatok nélkül nem is lehetett volna. Ugyanígy ki lehetne mutatni a Vörös Hadsereg viszonylag nagyszámú tüzérségének és géppuskáinak befolyását a harc eljárás fejlődésére. Valamely fegyver vagy fegyvernem *bősége* tehát kétségtelen befolyást gyakorol a hadművészet fejlődésére.

Es nem kizárólag az eszközök *bősége*, hanem az eszközök *hiánya* is gyakorolt ilyen befolyást. Elég itt talán a viszonylag kis sűrűségekre gondolni, amelyek előtérbe helyezték a széles arcvonalon való védelmet. Vagy központi tüzér tartalékok hiányára, amely — több más okkal együtt — felszínre hozta a páncélvonalakkal való együttműködést és mozgó tűzőkölkénti alkalmazásukat.

Összefoglalva az erre a kérdésre vonatkozó fejtegetéseinket, — úgy gondoljuk, nem tévedünk —, ha a következőket szögezzük le:

A Vörös Hadsereg polgárháborús harcászata és hadászata, annak ellenére, hogy ebben a korszakban sorsdöntően új fegyverekkel nem rendelkezett, mégis sok új dolgot hozott a szovjet hadművészet fejlődésében. Ennek oka elsősorban abban van, hogy ha új eszközök nem is tűntek fel, de megjelent az új típusú emberanyag, amely képes volt arra, hogy *a meglevő fegyvereket új módon s az eddigénél nagyobb sikerekkel* tudja alkalmazni. Másrészt oka volt — ha kisebb mértékben is — az adott korban *ismert technika bősége vagy hiánya*, — amely ugyancsak éreztette befolyását a harcmodorra.

Vitathatók továbbá Frunze nézetei a hadműveletek irányításának szerepéről és jelentőségéről „*A magasabb katonai képzettség kérdései*” című cikkében erről a többek között a következőket írja:

„Nekem személyesen az a véleményem, a hadműveletek sikere, a háború kimenetele már most is sokkal kevésbé függ a jó hadműveleti irányítástól, mint a hadtáp jó megszervezésétől, valamint a hadműveletek vezetését előkészítő jó szervező munkától. Legalábbis háromnegyed részben a pontos adatok alapján álló, szigorúan átgondolt előkészítő munka a döntő.”²⁷

²⁷ Frunze: Válogatott Művei. II. 224. old.: „A magasabb katonai képzettség kérdései.”

Természetesen egyetlen szakértő sem vonhatja kétségbe, hogy a háború kimenetele, vagy akár csak egy-egy hadművelet sikere ne függne nagymértékben a megelőző szervezés helyességétől, vagy feszességétől. És azzal is mindenki csak egyet érthet, hogy minél korszerűbb háborúról van szó, a harc és hadműveletek megszervezésének, előzetes elkészítésének kérdése csak annál nagyobb jelentőségre tesz szert. Elegendő itt csupán arra gondolni, hogy a korszerű hadműveletekben milyen nagy tömegek vesznek részt és micsoda hatalmas, időben kiterjedt és bonyolult feladat gondoskodni emberek millióinak korszerű kiképzéséről és átképzéséről, mozgósításáról, fegyverrel, lőszerrel, hadtápanyagokkal időben, kellő mennyiségben és minőségben történő ellátásáról, szállításáról, kulturális szükségletei kielégítéséről, utánpótlásukról és sok más egyébről.

Nem is beszélve a korszerű hadseregeknek bonyolult hadi technikával való nagyfokú feltöltöttségéről. Utóbbi ugyanis elsősorban nem ezeknek az eszközöknek *előállítás*a terén okoz problémát, hiszen megfelelő színvonalú modern nagyipar — különösen az automatizálás elterjedésével — képes az ilyen igények kielégítésére. A nehézségét a technikát kezelő *emberek* kellő számban, minőségben és időben történő rendelkezésre bocsátása okozza. Ez nagyfokú és széleskörű technikai kulturáltságot tesz szükségessé. Ezenkívül arról sem szabad megfeledkezni, hogy a szükséges fegyvereket, lőszereket, járműveket, műszereket és egyéb haditechnikát módunkban van igen nagy mennyiségben, rövid idő alatt és viszonylag kevés emberi behatással, sorozatgyártásban előállítani. De nem ez a helyzet azon rátermett, öntudatos, bátor és emellett szakmailag jól képzett emberek előteremtésével, akik az eszközöket mozgásba hozzák!

A pontos adatok alapján álló, szigorúan átgondolt előkészítő munka pontosságát mutatja például, hogy mennyivel szélesebbkörű, sokrétűbb és alaposabb munkát kell végezni *ma* egy összefegyvernemi parancsnoknak alárendeltjei jelentésének és javaslatainak meghallgatásakor, mielőtt elhatározását meghozná, mint mondjuk *35 évvel ezelőtt*, amikor Frunze ezt a megállapítást tette. Azóta új eszközök, fegyvernemek és szolgálati ágak jelentek meg. Óriási arányú gépesítés ment végbe, a fegyverek technikai alapja nagymértékben kiszélesedett. Ezer és ezer adattal bővült azoknak a nélkülözhetetlen tudni-valóknak száma, amelyet a parancsnoknak a lövészeket támogató fegyvernemek és szolgálati ágak technikájáról, hadi-műszaki adatairól és alkalmazásáról tudnia kell. Természetes, hogy

enélkül képtelen a lefolytatandó hadműveletet mindent összeegyeztetve előkészíteni, megtervezni, megszervezni és végrehajtani. Pontos számvetések, az összes szükséges feltételek tervszerű megteremtése, nemegyszer egymásnak ellentmondó körülmények összehangolása nélkül a hadműveletek nem sikerülhetnek.

Mindez azonban — véleményünk szerint — *nem teteje, hanem az alapja* a dolgoknak. Ez nem a hadművelet, vagy akár a háború sikerének non plus ultrája, hanem csupán — bár elsőrendű — *feltétele*. Ha mindez nincs meg, eredményre számítani nem lehet.

De — véleményünk szerint — nem helyes az olyan következtetés sem, hogy ha viszont mindez megvan, akkor a siker már háromnegyedrészen biztosítottnak tekinthető. A hadtápas és az előzetes munkálatok megszervezése csupán az előfeltételeket biztosítja a sikerhez. Mindez csupán a szükséges eszközök közül való, amelyek a célhoz: a helyes tervszerű és következetes irányítás következtében eredményesen végrehajtott hadművelethez, az ellenség teljes megsemmisítéséhez, vagy foglyul ejtéséhez vezetnek. Az előkészítés van a harcért és nem megfordítva.

Ezenkívül lehet egy hadművelet a legjobban előkészítve, megszervezve és anyagilag biztosítva, de ha nincs kellőképpen kézben tartva, megfelelően irányítva, akkor más, mint kudarc, nem várhat a végrehajtásra. A hadműveleti irányításra hárul ugyanis az a nagy és bonyolult feladat, hogy állandóan rajta tartsa kezét az események ütőerén, azonnal állapítsa meg a helyzet bármely lényegbevágó változását, haladéktalanul tegye meg a szükséges intézkedéseket abból a célból, hogy a hadművelet célkitűzésének elérését biztosítsa.

Ez évezredek óta így volt a hadműveletek és háborúk történetében. De még sokkal fokozottabban így van éppen ma: a korszerű tömegpusztító fegyverek alkalmazásának korában, amikor az erőviszonyok pillanatok alatt gyökeresen megváltoznak és már csak emiatt is sokkal sűrűbben szükség van gyors és operatív jellegű beavatkozásra, vagyis irányításra. Ma a legkevésbé lehet a parancsnok kezdeti elhatározását, vagy ha úgy tetszik a vezérkar hadműveleti tervét, tantuszként a pontos, alapos előkészítés és jó szervezés automatájába beledobni, jámborul arra várva, hogy alul kiesik a sikeres hadművelet, vagy éppen eredményes háború... És ha igaz, — mint ahogy kétségtelenül igaz, — az hogy a szigorúan pontos tervezés, szervezés és előkészítés, a hadtáp szerepe és jelentősége történelmi távla-

tában nézve megnőtt: ugyanígy igaz az is, hogy legalább ugyanilyen arányban nőtt meg a jó hadműveleti vezetés szerepe is.

Összegezve az ebben a kérdésben érintetteket, mondani valónkat a következőkben foglaljuk össze:

A sikeres harcnak, hadműveletnek, vagy akár háborúnak elengedhetetlen és igen fontos előfeltétele a pontos, szigorúan átgondolt tervezés és szervezés, a jó előkészítés, nem kevésbé a hadtáp óramű pontosságú működése. De ez nem minden, és nem a hadműveleti irányítás helyett szükséges, hanem *emellett*. A harc, hadművelet, vagy háború eredménye nemcsak az előkészítés, a hadtáp működése és a szervezés függvénye, hanem — különösen korszerű viszonyok között, — sok más tényező is, és pedig ezek között elsősorban a hadműveleti irányításé. E tényezők egymással dialektikus kölcsönhatásban vannak, s ezért egyik a másik nélkül elképzelhetetlen. Az egyes tényezők részaránya, — egymáshoz képest, — az egyes fejlődési korszaknak megfelelően változhat, azonban jelentőségük alapvetően nem cserélődik fel.

*

Ezzel elérkeztünk tanulmányunk befejező részéhez:

Frunze szerepének és jelentőségének méltatásához a korszerű szovjet hadművészet és hadtudomány kialakításában.

Frunze szereplése és életműve szemléltetően példázza a marxizmus tanítását a kiváló személyiségek szerepéről a történelemben. Mint ismeretes a történelemben nagy személyiségek mindig akkor és ott jelennek meg, amikor és ahol annak társadalmi szükségessége felmerül. A történelem ugyanis a fejlődés folyamán produkálja a problémátikus helyzetet, melynek megoldása a nagy emberre vár. A néptömegek pedig előbb, vagy utóbb megszülik a személyt, aki helyesen megértve a szükségletet, képes azt a fejlődés irányában kielégíteni.

A polgárháború állapotából a *békére való átmenet végrehajtása, az ország védelmének megerősítése, a hadügy fejlesztése, a hadtudomány alapjainak lerakása*: ezek voltak azok a feladatok, amelyeknek megoldását a történelem a huszas évek elején napirendre tűzte a fiatal szovjet köztársaságban. És az ezen problémák megoldását célzó partutasítások megvalósításáért folytatott harcban, az elméleti kérdések kidolgozásában kimagasló hely illeti meg Frunzét, aki az akkori bolsevik katonai szakértők közül egyik legtehetségesebb volt.

Frunze történelmi szerepe elsősorban abban volt, hogy *felismerte*: az óriási és bonyolult *feladatokat, csak a párt vezetése*

mellett lehet sikeresen megoldani. Abból indult ki, hogy a Vörös Hadseregnek, mint a proletárdiktatúra eszközének, osztályjellegűnek kell lennie. A szovjet hadtudomány pártosságáról szóló tételei csapást mértek a régi katonai szakértők „politikamentes hadsereg” jelszávára, és biztosították a párt számára az őt megillető vezető szerepet a hadsereg irányításában.

Frunze érdeme az, hogy miután meghatározta, hogy a Vörös Hadsereg jellege a proletár állam osztálylényegének kifejezése, leszögezte annak az egységes katonai doktrínának alapvető vonásait, amelyek ezen állam vezető osztályának, a munkásosztálynak érdekei és vívmányai megvédésére hivatottak. Az egységes katonai doktrína a hadseregben is biztosította az akarat és cselekvés egységét.

Frunze elemezte és általánosította az első világháború és a polgárháború tapasztalatait, pontos és helyes következtetéseket vont le az esetleges eljövendő háborúkat jellemző vonásokra vonatkozóan. Ezzel elejét vette az ellenség le, vagy túlbecsülésére vezető helytelen nézeteknek. Éles bírálatot gyakorolt a „villámháború”, a „kis, hivatásos gépesített hadsereg”, ostoba és reakciós elmélete felett. E teóriával szemben a „felfegyverzett nép” és „sokmilliós tömeghadsereg” valóságban gyökeröző tételeiből kiindulva, helyesen rakta le a szovjet állam katonai megerősítésének alapjait.

Frunze nagy figyelmet szentelt a háterszág szerepének a korszerű háborúban. Annak anyagi és erkölcsi oldalait dialektikus egységnek tekintette. Ugyanakkor felismerte, hogy a békében gyűjtött tartalékok korszerű harcban nem biztosíthatják a sikeres hadviselést, ezért a háterszág megszervezésének módszereit meg kell változtatni. Ennek vezérgondolata az volt, hogy a gazdaság fejlesztésénél a katonai terveket elsősorban kell szem előtt tartani, és idejekorán ki kell dolgozni az egész ország mozgósítási tervét. A háterszág szerepének tisztázásával a korszerű szovjet hadtudomány egyik legfontosabb tétele született meg.

Frunze tisztában volt az ember és technika viszonyával a korszerű háborúban és jól látta a Vörös Hadsereg akkori nem kismérvű technikai elmaradásának veszélyét is. Ezért rögtön a polgárháború befejezése után az erőfeszítések zömét a hadsereg haditechnikával való felszerelésének megvalósítására irányította. Egyben elméletileg kidoigozta azokat a módokat, amelyek alkalmasnak látszottak arra, hogy az ellenség ideiglenes technikai fölényét lemorzsolják addig, amíg a szovjet haditechnika színvonala el nem éri és túl nem szárnyalja a várható ellenség haditechnikáját. Ugyanakkor, amikor minden lehetőt megtett

az elmaradás felszámolására, nem becsülte túl a technikát, mert tudta, hogy az eszközöket csupán az ember képes ilyen, vagy olyan célra alkalmazni. Az ember és technika szerepe jelentőségüknek megfelelő helyre való állításával egyensúlyba hozta ezt a kérdést és minden időkre tisztázta ennek a problémának helyes megértését és egyedül célravezető megoldását.

Frunze helyesen értette meg, hogy a helyzet kulcspontjához tartozik a világháborúban megromlott fegyelmi állapot helyreállítása. Fő erénye ebben a kérdésben az, hogy meg tudta védeni a pártszerű, logikus és helyes álláspontot, mind a régi cári szakértők drillre való törekvései, mind az anarchisták, de néha még a jó szándékú, de tisztán nemlátó elvtársak helytelen liberalizmusa ellen. Mint katona világosan látta, hogy fesszes fegyelem nélkül hadsereget győzelemre vezetni nem lehet. De mint marxista azt is tudta, hogy a létrejött új típusú hadsereg új típusú katonái között *csak új módszerekkel* lehet megteremteni és megszilárdítani a fegyelmet. Ilyen új, eddig semmilyen burzsoá hadseregben nem alkalmazható módszernek tekintette az öntudatra való ráhatást. E tevékenység kivitelezőinek elsősorban a *politikai munkásokat* tartotta. Munkájuk jelentőségét oly magasra értékelte, hogy igen sokszor „új és nagyon fontos fegyvernem képviselőinek” nevezte őket.

Frunze személyének nagyságát és a szovjet hadtudomány kialakításában végzett történelmi szerepét nagymértékben aláhúzza az a tény, hogy olyan adott időben élt, amikor helyes és helytelen ideológiai és katonai-politikai elvek kavargásában neki kellett a helyes utat megtalálnia, sőt a legtöbb esetben úttörő munkát végeznie. Kitűnően értett ahhoz, hogy a mindenkori, — és nem egyszer, — bonyolult helyzetet marxista módon, mindent tekintetbe véve, miként kell elemezni, milyen álláspontot kell elfoglalni ahhoz, hogy a probléma legjobb megoldását biztosítsa, továbbá ahhoz, hogy az adott konkrét helyzet megoldásából miféle általános érvényű elvi következtetéseket lehet levonni a későbbiekre vonatkozóan. E egyszerű tulajdonságai és alkotó munkája tette őt e korabeli korai szovjet hadtudomány és hadművészet kimagasló alakjává.

Frunze egész tevékenységére és életművére rányomta bélyegét az elmélet és gyakorlat egysége. És ha valahol igaz az a tétel, hogy az elmélet nem más, mint gyakorlat ismételten jelentkező tapasztalataiból levont végső következtetés és általánosítás a sokszor ismétlődő példa alapján a törvény kikristályosítása céljából, akkor fokozottan igaz ez az általa megfogalmazott tétéleknél. Frunze az első világháború és a polgárháború tapasztalataiból levont végső következtetés és általánosítás a sokszor ismétlődő példa alapján a törvény kikristályosítása céljából, akkor fokozottan igaz ez az általa megfogalmazott tétéleknél.

talatait marxista módon elemezve és értékelve, leszűrte belőlük az általános érvényűt és helyes következtetéseket vonva le, lerakta és rendszerbe foglalta a szovjet hadtudomány alapjait.

És itt nyílt ki kell mondani, hogy ennek a hadtudomány-nak megalapozásában és kimunkálásában az *alapvető érdem*, — hosszú évek személyi kultusztól elfogult véleményével ellentétben, — elsősorban *nem Sztáliné*, hanem Frunzée. Frunze volt az, aki az ideiglenesen és állandóan ható tényezők szerepét, az ember és technika viszonyát, az állandó és milíc rendszerű hadsereg fontosságának kérdését, a „villámháborús” stratégia létjogosulatlanágát és sok más olyan probléma megoldását kidolgozta, amit később, nagyrészen Sztálinnak tulajdonítottak.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja ezeknek a tételeknek elsöprő többségét fényesen igazolta és ez volt az a talaj, amelyen a Szovjet Hadsereg világtörténelmi győzelme létrejött.

Így maradéktalanul igaz az a megállapítás, amely az idő előtt elhunyt nagy vezér és kiváló teoretikus koporsója felett hangzott el:

„A hadsereg Frunze elvtárs személyében egyik legszeretettebb és legmegbecsültebb vezetőjét és megteremtőjét vesz-tette el.”

A korai halál azonban csak azt rabolhatta el, ami múlandó volt benne. Életműve, nagyszerű példája mindaddig fennmarad és örökbecsű lesz, amíg a konfliktusok fegyveres megoldásának teljes kizárásával, a háborúkkal kapcsolatos minden elméleti és gyakorlati kérdés oda kerül az emberiség előtörténetének dokumentumait őrző múzeumba.